

SOBRE ESCULTORS I ESCULTURES DEL BARROC AL PAÍS VALENCIÀ

ABOUT BAROQUE SCULPTORS IN THE VALENCIAN REGION

Joan Damià Bautista i Garcia
Diputació de Castelló
jdbg@hotmail.com

RESUM

Entre els segles XVII i XVIII es desenvolupa al País Valencià una escultura barroca de notable qualitat, perfectament connectada amb les novetats europees. Una de les seues peculiaritats és el treball en escaiola, que serà decisiu a l'hora de posar a la moda les velles carcasses gòtiques i renaixentistes o de recobrir les estructures de nova edificació. Poques vegades s'han proposat autories per a aquesta importantíssima faceta del nostre barroc. L'autor en suggereix algunes, relacionant-les per motius formals amb l'activitat tant de Lleonard Juli Capús, com del seu deixeble Josep Sebastià. També aproxima a aquests escultors i a altres dels segles esmentats, com ara Ignasi Vergara i Josep Esteve, algunes altres obres que fins ara romanien anònimes.

Paraules clau: escultura, barroc, País Valencià.

ABSTRACT

During the XVII and XVIII centuries, a high-quality baroque sculpture that is closely related to the european innovations is developed in the Valencian Region. One of its peculiarities lays in the use of plaster since it will be decisive in both, to make popular the old gothic and renaissance structures and to cover new buildings. It has rarely been proposed authorships for this outstanding aspect of our baroque. The author suggests some of them and relates them, by formal reasons, to the activity of Lleonard Juli Capús, and also to the activity of his disciple, Josep Sebastià. Some other anonymous pieces have also been linked to these sculptors and others of the mentioned centuries, such as Ignasi Vergara and Josep Esteve.

Key words: sculpture, baroque, Valencian Region.

1. Introducció

Ja hem comentat en altres ocasions la desfeta que per al nostre patrimoni va representar la passada guerra civil. L'obsessió per destruir i la insensatesa d'alguns elements pseudopolítics autòctons, es va veure reforçada i ajudada per d'altres que van passar per ací de pas cap al front de Terol, procedents en gran part de Catalunya. Es curiós que afiliats a la CNT-FAI, estigueren dues setmanes ocupats en l'enderrocament del convent de Sant Pasqual, mentre els seus companys/es perdien la vida lluitant contra els militars rebels en aquella ciutat aragonesa. Això sona massa a excusa i és un altre dels episodis absurds, quan no tràgics, protagonitzats per grups de gent incontrolada i de poc trellat.

Dins aquesta destrossa generalitzada que esmentem, l'apartat que més va patir va ser el de l'escultura barroca. La dificultat per al seu trasllat i el material predominant, la fusta, el va fer mos predilecte de l'orgia de flames i destrucció. A les comarques del nord del País Valencià, que són les que més coneixem, poc, molt poc es va salvar. Víctima preferent d'aquells/es malfactors/es van ser els grans retaules, dels quals pràcticament es van perdre tots. Solament en va perviure algun a les esglésies d'Atzeneta i Figueroles, els de la Mare de Déu del Xiquet Perdut a Caudiel, els de la Sang de Vilafamés i poca cosa més. L'escultura autònoma no presenta un panorama més optimista.

Com a conseqüència els historiadors/es de l'art ens veiem obligats/des a efectuar els nostres estudis amb un molt escàs material, havent de recórrer moltes vegades a les fotografies antigues, amb la possibilitat d'errors que això comporta.

Dit açò, direm també que trobem a faltar un estudi acurat i en conjunt del que va ser i significar l'escultura barroca valenciana, amb l'entitat que aital episodi mereix i allunyant-nos de les aproximacions contingudes en enciclopèdies i històries de l'art valencià a l'ús. A hores d'ara ja han vist la llum alguns bons articles sobre aspectes parcials (alguns dels quals esmentem en aquesta petita aportació) i convindria posar-les en conjunt i anar dissenyant el que va ser i la seua ubicació en el context de la cultura europea.

Nosaltres ací hem volgut incidir en un dels aspectes que més ens interessa: la decoració amb algeps de les austeres superfícies murals de les esglésies, que, curiosament, poquíssimes vegades han estat relacionades amb autors i documentades fefaentment. La resta l'hem dedicada a un assumpte que no ens preocupa menys i és anar aproximant algunes escultures autònomes de les comarques castellonenques que romanien anònimes al quefer d'artistes coneguts, de manera que anem completant el seu catàleg i la seua trajectòria professional i coneixent una mica més el que ha sobreviscut d'un tot que va ser realment espectacular.

2. Una obra italiana a Castellnovo

En la parròquia d'aquest petit poble de l'Alt Palància es conserva una obra excepcional, procedent amb total seguretat d'Itàlia (Figura 1). Es tracta de la base d'un manifestador, tal vegada el de la Setmana Santa, constituïda per un pedestal corregut de moguts perfils, amb aplicacions de diverses pedres i metalls, a sobre del qual es disposen dos bells àngels bronzinis amb variades actituds, que sostindrien en les mans l'urna del santíssim, ara desapareguda. En la part central i inferior del basament s'ubica un cartutx també en bronze daurat i amb emmarcament barroc. La presència d'aquelles pedres engastades ens recorda les produccions del *Opificio delle pietre dure* que tanta glòria va procurar a Florència entre les corts europees i clientela de major poder adquisitiu des de la seua fundació el 1588. És en la primera meitat del segle XVII quan el podem ubicar cronològicament, responent a les directrius d'un barroc avançat, com semblen evidenciar el dinamisme de la seua base i el moviment dels àngels. No sabem com va arribar a aquesta modesta església de l'interior castellonenc i, com a hipòtesi, podríem pensar en una procedència lligada a la família dels ducs de Sogorb, ciutat tan a prop de Castellnovo. En aquest sentit s'escau recordar que el 1634 Alfons Folch de Cardona va rebre el títol de marquès de Castellnovo i bé va poder ser aquest un regal commemoratiu, que reafirmara els llaços amb els seus súbdits.

3. Altres possibles obres de Capus i de Sebastià

Una vegada definit fa temps l'estil de Lleonard Juli Capus¹, escultor d'ascendents italians i sojorn valencià, és estrany que no s'haja ampliat el corpus de la seua obra, que presenta uns trets perfectament distingibles. Nosaltres voldríem fixar-nos ara en la decoració mural amb algeps d'algunes esglésies, tasques en les que sense dubte degué participar amb el seu taller, seguint les directrius de l'arquitecte responsable, sobre tot

1. L'obra fonamental -i l'única per ara amb caràcter global- sobre la producció del que és sense dubte el millor escultor valencià del barroc segueix sent, passat més de mig segle, la d'IGUAL UBEDA, A., Leonardo Julio Capuz, escultor valenciano del siglo XVIII, Institució Alfons el Magnànim, València, 1953. Amb tot resulten també d'interés del mateix autor i de MOROTE CHAPA "La escultura barroca en Valencia", en el Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura, Castelló, pp. 49-54 i 140-141 i la clàssica recopilació d'ORELLANA, M.A., Biografia pictórica valentina.

Sobre aspectes concrets de la seua producció es poden consultar LÓPEZ AZORIN, M.J., "Leonardo Julio Capuz, responsable de la fachada-retablo del Carmen de Valencia (1696-1726)", Archivo de Arte Valenciano, València, 1996, pp. 94-97. D'ella mateixa i de BUCHÓN CUEVAS, ANA M^a "Escultores extranjeros maestros del gremio de carpinteros de Valencia: Nicolás de Bussy, Julio Capuz y Francisco Stolf", Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura, tom XXV, pp. 4-6, GONZÁLEZ TORNELL, P., "Leonardo Julio Capuz y los retablos de la Cueva Santa en Altura y del Convento de la Puridad de Valencia", Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura, Castelló, 2002, pp. 499-517.

si aquest tenia la forta personalitat de Joan Baptista Perez Castiel, originant aquesta col·laboració un grup que al nostre entendre és el bo i millor d'aquest apartat del barroc valencià.

En el darrer quart del segle XVII la decoració parietal va ser una de les feines principals dels diferents escultors i els seus equips, com és fàcil comprovar estudiant l'abast de l'arquitectura barroca nostrada i Capús no pogué ser alié a la demanda. Amb tot el paper subordinat dels decoradors al mestre d'obres de la fàbrica, ha amagat en la documentació la seua presència i són poquíssimes les vegades en què trobem citats els seus noms i podem adjudicar obres als seus autors. Seria, però, molt interessant poder delimitar l'abast de cada intervenció. Si eren els mestres d'obres els qui definien el llenguatge decoratiu o, per contra, deixaven en exclusiva en mans dels decoradors en algep el revestiment de les estructures despallades que acabaven d'aixecar. En alguns capítols d'obres, com ara el de l'església de Moncofa², es defineixen fil per randa tots els motius que recobriran les parets, deixant solament en mans de l'escultor donar-los la forma concreta. El detallisme és tal que esdevé difícil pensar que els fabricuers hagen elaborat tots sols tan minucioses receptes ornamentals. ¿Demanarien l'ajuda d'algun escultor o decorador de la contornada?. ¿Copiarien els capítols d'altres obres anteriors, fetes a zones més cosmopolites, com ara València?. Són preguntes difícils de contestar mentre no avancem més en l'estudi de les condicions de treball de manobres i escultors al nostre país durant els segles XVII i XVIII, fins a l'adveniment de l'academicisme.

En tot cas el que queda clar és que el nostre barroc, immòbil estructuralment fins a la façana de la Seu del cap i casal, depén en bona mesura d'aquests aplics d'algep, posats sobre estructures heretades dels segles anteriors, que, sense ells, senzillament no respondrien al caràcter de l'època.

I ja, passant a l'estudi formal, dir que un dels motius que apareix reiteradament en la decoració valenciana en algeps és l'angelet, de cos sencer o només el cap, seguint en açò l'obra en fusta. Donada la dificultat de fer distincions fiables quant a autories en els motius vegetals, que són l'altre component fonamental, nosaltres ens basem en aquests *puttis* -tan deutors, per cert, dels italians i que tenen com a tret distingible un gran tupé replegat a un costat i unes prominents galtes- per adjudicar a Capús, partint del seu Jesuset de la Mare de Déu del Sufragi de l'església del Carme (Figura 2) i dels que es reparteixen en el retaule de l'església de Sant Llorenç de València ciutat, l'elegant decoració de la també valenciana església del Pilar (Figura 3), tan emparentada amb l'ermita de la Mare de Déu dels Àngels de Sant Mateu (Figura 4) i la Capella de Sant Josep

2. Publicats per SAURA GIL, Y., en *Arquitectura barroca en Castellón*, Diputació de Castelló, Castelló, 2004.

d'Onda (figura 5), que podrien ser obra del seu deixeble Josep Sebastià, amb taller obert al carrer Major de la Vila-reial. Igualment serien atribuïbles a Capús la de la capella de la Comunió de la parroquial de Biar (1686-1694) (Figura 6), seguint directrius de Pèrez Castiel i la de l'església de Canals (acabada el 1696) (Figura 7). Sense dubte és seu o del seu taller el bell transagrari de la de Montesa, única resta del magnífic aspecte que degué oferir tota l'església abans del segle XIX (Figura 8). Entre interrogants podríem afegir l'ornamentació de l'únic tros que queda de l'església del convent de dominics de València (Figura 9). Aquestes obres venen a unir-se al cambril del convent de Sant Pasqual (Figura 10), a la Capella del Crist de l'Hospital (Figura 11) i a la coveta de la Mare de Déu de Gràcia (Figura 12), totes tres ubicades a la ciutat de Vila-reial³ que quant a la talla ja vam aproximar a Capús o al seu deixeble Josep Sebastià en anterior treball⁴. Bellíssim i potser d'ell és el transagrari de Catarroja.

I parlant de Sebastià fa alguns anys vam conformar un grup d'obres que al nostre entendre comparteixen uns mateixos trets estilístics i que atribuïm a aquest escultor vila-reialenc⁵. La relació és llarga i no anem a repetir-la, si d'acàs advertir els nostres dubtes ara pel que fa a l'absis de l'església de Xèrica i a la cel·la de Sant Pasqual i el seu retaulet, que de moment preferiríem deixar fora.

També creiem d'ell la deliciosa decoració de la capella de l'església dels agustinians de Castelló dedicada a la Mare de Déu de la Corretja (Figura 13), decorada en algeps amb les típiques tiges de card i els cabets d'angelet tan característics del que nosaltres considerem l'obra de Sebastià, hereus inefables de l'art de Capús, repetits insistentment en el grup al qual hem fet referència sense massa variacions. La seua cronologia cal fixar-la entre 1690 i 1710, abans que les noves modes derivades dels decoradors madrilenys i de la façana de la Seu i d'altres obres valencianes, influïren en Sebastià. De data no llunyana és la decoració en algep de la capella de la Mare de Déu del Roser de l'església de sant Vicent Ferrer de Castelló, que repeteix motius ja vistos en Sebastià, però sense la seua finesa i sense que gosem atribuir-li-la (Figura 14).

D'obra de primer ordre qualifica David Vilaplana l'església d'Argelita, acabada el 1700⁶ (Figura 15). Nosaltres coincidim plenament amb aquest investigador i, anant un pas més enllà, seríem partidaris d'atribuir la seua talla -en realitat l'única raó que justifica tan elogiós qualificatiu, en una arquitectura més aviat anodina i repetitiva- a algun dels col·laboradors més

3. Destruïts els primers i picada en part la segona el 1936 per malfactors sota les sigles CNT-FAI, davant la sorprenent passivitat del poble i de les seues autoritats i bàrbarament reformada la tercera el 1985, durant l'alcaldia del Sr. Ayet Fortuño.

4. BAUTISTA I GARCIA, J.D., "algunes obres a la recerca d'autor", *Millars*, 2005, pp. 108-111.

5. *Ibidem*, *Notes sobre el patrimoni historicoartístic de Betxí*, Ajuntament de Betxí, 2005

6. VILAPLANA ZURITA, D., "Arquitectura barroca castellanense y de las comarcas limítrofes", *Estudis castellanencs*, Diputació de Castelló, Castelló, 1996-97, p. 21.

íntims de Capús. Els florons sobre els arcs de les capelles, de tan actiu moviment centrífug, són germans dels de l'ermita de la Mare de Déu dels Àngels de Sant Mateu -ja atribuïda per nosaltres a Sebastià- i els seus angelets sobre la cornisa, pura Itàlia profana, es fan perdonar les evidents imperfeccions del modelat (si és que no s'han restaurat posteriorment per algun maldestre). Amb els seus abundosos cabells desordenats, emparenten perfectament amb els del grup a què hem fet referència. Tot és emparentable, alhora, amb la capella de la Comunió de l'església de Biar, sense la seua finesa d'execució en els cossos infantils i potser caldria pensar en Capús o Sebastià com a autors de les traces generals de la d'Argelita, tot i que no puguem atribuir-los ni a un ni a l'altre l'execució directa. Problemàtica és l'atribució de l'ornat de la parroquial d'Almassora, de la qual després de la violenta i irrespectuosa reforma dels anys cinquanta del passat segle, només queda el sostre d'una capella, que presenta als angles les típiques fulles de card que tantes vegades hem vist utilitzar a Sebastià. Una borrosa fotografia de l'absis, ens permet comprovar la relació amb els treballs que nosaltres assignem al vila-reialenc, tot i que puga semblar heretgia tractant-se del lloc de residència dels famosos Ochando. Si bé convindria recordar que Sebastià és l'autor del retaule que hi havia a la capella de la comunió almassorina, fet abans del 1736, quan el cobra⁷, no gosem per ara pronunciar-nos de manera definitiva. El mateix podrien dir de l'església de Borriana, amb un absis que presentava abans de la reforma de la postguerra finestres semblants als nínxols de l'absis de la Capella del Crist de l'Hospital de la Vila-reial. Ací seria més lògica la intervenció de Sebastià, donat que va ser el seu germà, Jaume qui es va quedar amb l'obra⁸.

És seu sense dubtes un bell armari que allotja una imatge de la Puríssima, conservat al convent de carmelites de Caudiel, amb un floró sobre el cristall frontal on hi ha tallat un altre dels seus peculiars caps d'angelet. En aquest mateix monestir podrien ser obra seua dos bellíssims reliquiars de fusta semblants (figura 16), però cadascun d'un disseny, amb fulles de card cargolades com les solia fer.

El retaule de Sta. Bàrbara (Figura 17) pertanyent a l'església de la Sang de Vilafamés, és l'únic retaule conservat en l'actualitat que podríem assignar de manera segura a Sebastià per motius formals. Ha estat restaurat recentment i ha format part de l'exposició *Espais de llum*, tot i que no figura en el catàleg⁹. És evident la semblança dels caps dels seus àngelets amb els de la parròquia de Betxí (Figura 18) o els de l'arc del santuari de la

7. BAUTISTA I GARCIA, J. D. *Notes sobre...*

8. *Ibidem.*, "Alguns arquitectes i pedrapiquers en la parroquial del Salvador. El mestre d'obres Jaume Sebastià". *Commemoració del XXX aniversari del Museu Arqueològic Comarcal de la Plana Baixa. Burriana (1967-1997)*, Ajuntament de Borriana, Borriana, 2000.

9. VV.AA., *Espais de llum*, Generalitat Valenciana, València, 2008.

Mare de Déu del Xiquet Perdut de Caudiel (Figura 19). Tenim documentat un retaule que contracta Sebastià el 1705 i que anava destinat a l'església parroquial de Nules. Estava dedicat a la Mare de Déu de la Misericòrdia, patrona actual de la vila veïna de Borriana¹⁰ i d'ell no es conserva ni rastre.

Tornant a Capús a ell serien adscribibles al nostre entendre els escuts nobiliaris de les torres de l'Albereda de València (Figura 20) i no seria estrany perquè precisament ell va ser l'encarregat de confeccionar el bust honorífic de Felip V que presidia aquest lloc de passeig, ara al Museu de BB.AA.

Per últim inclourem com a obra segura, al nostre parer, de Capús o Sebastià un angelet molt deteriorat en fusta, procedent potser d'algun dels retaules malmesos en la passada guerra civil i que ara es troba en col·lecció particular vila-realenca (Figura 21). Existeix també a la mateixa població un Jesuset en actitud de beneir amb la mà dreta i amb un globus del món a l'esquerra, procedent del convent de les dominiques i ara a l'Arxiprestal, que és producte indubtable del mateix autor del cambril de sant Pasqual, on podíem trobar-ne d'altres amb les mateixes faccions. En l'actualitat apareix cobert amb vestits de confecció sensiblement posterior, de finals del segle XIX o ja del segle XX i no sabem del cert si estarà tallat íntegrament.

4. Algunes escultures divuitesques

La magnificència del retaule major de l'Arxiprestal de Morella, obra documentada de Vicent Dols, ha fet que la bellesa innegable del moble que sosté l'orgue construït per Francesc Torull el 1717 (Figura 22.), passe moltes vegades desapercebuda i no s'hagen proposat autories. Tanmateix és obra finíssima que fa joc amb el retaule i que sense dubte -i per raons formals- cal atribuir al mateix autor, és a dir a Vicent Dols, en data alguns anys posterior.

Dels Ochando, Josep o Manuel, sembla el retaule de la parròquia d'Atzeneta, que en l'actualitat està dedicat a la Mare de Déu de Betlem (Figura 23). Les columnes i els particulars emmarcaments dels carrers laterals, els podíem trobar idèntics en la capella de la Trinitat de l'Arxiprestal de Morella i en el retaule de la parròquia de Betxí, obres documentades d'aquests artífexs d'origen vila-reialencs. Els caps dels angelets els són molt característics, com podem observar en l'alt relleu de l'Anunciació de l'ermita de la Mare de Déu de Gràcia de Vila-reial, encara al seu lloc.

Inèdites per trobar-se en clausura i que vam tindre la fortuna de contemplar gràcies a l'amabilitat de la comunitat de carmelites descalces de Caudiel, són quatre escultures de fusta atribuïbles a Ignasi Vergara, i que, segons ens van dir les pròpies monges, són les úniques restes con-

10. SAURA GIL, Y., op. cit., p. 303

servades de l'altar major, destruït durant la guerra del 1936. La primera es un Crist creuclavat (Figura 24), hereu directe del millor tardobarroc romà, amb el cos tractat amb tanta *morbidezza* com si l'hagués fet un italià. Cal comparar-lo amb l'esbós del Crist mort d'Ontinyent –que té el mateix rostre- i amb el sant Sebastià del convent del Sant Esperit de Gilet quant a les textures de la carn i l'airós *contrapposto*. Creiem que a partir d'ella convindria replantejar-se l'autoria de l'escultor en l'anodí Crist del monestir de Gilet, que a nosaltres ens estranya veure inclòs entre la seua producció per Buchón, en recent monografia, si bé aquesta autora assenyala que ja Igual Ubeda el 1929 advertia que havia estat dràsticament restaurat¹¹ més semblant a aquesta obra de Caudiel i, per tant, amb clares possibilitats de constituir-se en obra atribuïble a Ignasi Vergara és el bellíssim Crist creuclavat conservat a l'església parroquial de Sant Joan Baptista de Beniarjó, no replegada en la citada monografia de Buchon (Figura 25). La considerada Beata Maria dels Àngels per la comunitat, però que més aviat podria tractar-se de santa Maria Magdalena de Pazzis (Figura 26) -rostre i mans finíssims, tocats sense dubte pel mestre- recorda quant a la postura la Santa Rosa de Lima del Col·legi de l'Arquebisbe Mayoral, amb els típics núvols de Vergara al peus, si bé la cara és més semblant a la Mare de Déu que hi havia en el Museu Diocesà de València abans del 1936. També són molt bells un Sant Elies (Figura 27), amb un rostre molt pròxim al del Sant Andreu del Museu Municipal de València, fill predilecte a la fi del Sant Jeroni de Bernini de la capella Chigi del Duomo de Siena i un Sant Eliseu (Figura 28), en el qual s'utilitza el mateix esquema bàsic del Sant Joaquim de la façana de les Escoles Pies de València, amb les lògiques variacions en la roba. Tornarem a trobar-lo afegint-hi alguns canvis, juntament amb estilemes formals propis de Vergara, en el bell sant Joaquim de l'ermita de sant Francesc Xavier de Soneja (Figura 29). Relacionable igualment amb l'art d'Ignasi és la Dolorosa conservada a la parroquial d'Atzeneta (Figura 30), que podria haver format part d'un calvari, tal vegada en l'altar del Crist de la pròpia església. Convé comparar el seu rostre amb el de les Puríssimes de Cadis i de Puerto Real. També en paral·lel a aquestes imatges andaluses, el vel que li cobreix el cap es perllonga subtilment pel tors fins a la cintura.

Al convent castellanenc de caputxines de Castelló es guarda, entre d'altres del mateix caire, un Jesuset almoïner (Figura 31), obra menor però encantadora de Josep Esteve, que deu ser la que cita en el seu *Libro de la Verdad* com a realitzada en el seu taller el 1780 amb aquesta destinació¹². Malgrat l'evident qualitat, que el diferencia netament dels seus companys,

11. BUCHÓN CUEVAS, A.M., *Ignacio Vergara y la escultura de su tiempo en Valencia*, Conselleria de Cultura, València, 2006.

12. IGUAL UBEDA, A., *José Esteve Bonet. Imaginero valenciano del siglo XVIII. Vida y obras*. València, 1971.

Francés i Camús en el catàleg de l'exposició celebrada el seu dia i dedicada a aquest cenobi castellonenc, no li dedica cap comentari especial i el considera anònim¹³. Sense moure'ns de la ciutat de Castelló, podem comparar-lo amb el querubí del davant dels núvols de la Puríssima que va ser de les clarises de Castelló, ara en l'església de Sta. Maria, per citar l'exemple més pròxim.

Recentment s'ha realitzat a Castelló una altra exposició sobre el patrimoni del convent carmelità del Desert de les Palmes. Un deliciós xiquet de passió que va ser-hi exhibit (Figura 32), sota la genèrica atribució al cercle d'Ignasi Vergara¹⁴, com ja indica Buchón, res té a veure amb aquest escultor. S'intenta en la seua fitxa catalogràfica, que també signa Francés i Camús, un anàlisi iconogràfic, però aquest queda irresolt en ignorar l'element propi i decisiu de la peça: la reliquia de la columna de la flagel·lació, conservada a l'església romana de Santa Pràxedes, sobre la qual recolza el cap el xiquet, assenyalant-la a més amb la mà esquerra i aixecant el cap plorós al cel, en un to premonitori. La victòria sobre la mort (calavera) i el pecat (serp amb la poma de l'arbre prohibit) es produeix precisament a través de la sang vessada en aquesta columna, segons les creències del catolicisme.

FIGURA 1. Anònim italià, possiblement florentí. Peu d'urna. . Segle XVII Parròquia de Castellnovo.

13. VV.AA., *Imatges de la mística*, Diputació de Castelló, Castelló, 2004, p. 370. La fitxa la signa Josep Miquel Francés i Camús.

14. VV.AA. *El santo desierto*, Diputació de Castelló, Castelló 2006, p. 269-270. La fitxa la signa Josep Miquel Francés i Camús.

FIGURA 2. Ll. J. Capús. Mare de Déu del Sufragi (detall). Església del Carme. València

FIGURA 3. Ll. J. Capús. Decoració parietal interior (detall). Església del Pilar. València.

FIGURA 4. Josep Sebastià. Decoració parietal interior del transagrari (detall). Ermita de la Mare de Déu dels Àngels. Sant Mateu.

FIGURA 5. Josep Sebastià i ajudants. Decoració parietal interior (detall). Capella de Sant Josep. Onda.

FIGURA 6. Ll. J. Capús. Decoració parietal interior de la Capella de la Comunió (detall). Església parroquial. Biar.

FIGURA 7. Ll. J. Capús. Decoració parietal interior (detall). Església parroquial. Canals

FIGURA. 8. Ll. J. Capús. Decoració parietal del Transagrari (detall). Església parroquial de Montesa.

FIGURA 9. Ll. J. Capús. Decoració parietal (detall). Església. Convent de Sant Domènec (actual Capitania General). València.

FIGURA 10. Ll. J. Capús i/o Josep Sebastià. Absis, retaule i urna sepulcral del cambri (desapareguts). Capella de Sant Pasqual. La Vila-reial.

FIGURA 11. Josep Sebastià. Decoració d'una petxina de la cúpula. Capella del Crist de l'Hospital. La Vila-reial.

FIGURA 12. Josep Sebastià. Decoració parietal (detall). Coveta de la Mare de Déu de Gràcia. La Vila-reial.

FIGURA 13. Josep Sebastià. Finals del segle XVII o principis del XVIII. Decoració de la cúpula i petxines de la capella de la Mare de Déu de la Corretja. Església de Sant Agustí. Castelló.

FIGURA 14. Anònim. Abans del 1730. Capella de la Mare de Déu del Roser (detall).
Església de Sant Vicent Ferrer. Castelló.

FIGURA 15. Cercle de Ll. J. Capús i J. Sebastià. Decoració parietal interior (detall).
Església d'Argelita.

FIGURA 16. Joseph Sebastià?. Reliquiari de santa Teresa. Convent de Carmelites. Caudiel.

FIGURA 17. Josep Sebastià. Retaule de Santa Bàrbara (detall). Església de la Sang. Vilafamés.

FIGURA 18. Josep Sebastià. Àngels amb petita imatge de Jesús xiquet. Església parroquial de Betxí.

FIGURA 19. Josep Sebastià. Arc d'ingrés. Capella de la Mare de Déu del Xiquet Perdut. Caudiel.

FIGURA 20. Taller Ll. J. Capús. Escuts. Torre de l'Albereda. València.

FIGURA 21. LL. J. Capús o Josep Sebastià. Àngel. Col·lecció particular vila-realenca.

FIGURA 22. Vicent Dols. Emmarcament de l'orgue. Arxiprestal de Morella.

FIGURA 23. Manuel o Josep Ochando. Retaule de la Mare de Déu de Betlem (detall).
Parròquia d'Atzeneta.

FIGURA 24. Ignasi Vergara. Crist. Carmelites de Caudiel.

FIGURA 25. Ignasi Vergara. Crist. Parroquial de Beniarjó.

FIGURA 26. Ignasi Vergara. Santa Maria de Pazzis. Carmelites de Caudiel.

FIGURA 27. Ignasi Vergara. Sant Elies. Convent de Carmelites de Caudiel.

FIGURA 28. Ignasi Vergara. Sant Eliseu. Carmelites de Caudiel.

FIGURA 29. Ignasi Vergara. Sant Joaquim. Ermita de Sant Francesc Xavier. Soneja.

FIGURA 30. Ignasi Vergara. Dolorosa. Església parroquial. Atzeneta.

FIGURA 31. Josep Esteve. Jesuset almoïner. Convent de Caputxines. Castelló.

FIGURA 32. Anònim valencià de la segona meitat del segle XVIII. Xiquet de passió. Convent de Carmelites del Desert. Benicàssim.